

Iz navedenih primjera možemo zaključiti da se *čitav* i *sav* mogu ponekad i zamijeniti, ali ne u svakom slučaju.

Mislim da *sav* označuje cjelokupnost kad se kod toga ne pomišlja na pojedine slučajeve, već se općenito odnosi na cjelokupnost. *Čitav* odnosi se na cjelokupnost, ali se kod toga pomišlja na pojedince ili pojedine predmete koji sačinjavaju cjelokupnost. Tako ćemo kazati: Sve čovječanstvo ide k sve višem savršenstvu, kad mislimo općenito, globalno na čovječanstvo. Ali možemo kazati: Čitavo čovječanstvo strahuje od nuklearnoga rata, jer time mislimo na svakoga pojedinca koji se nalazi pod tim dojmom. Ni u jednom pak slučaju ne smijemo kazati: Čitavi ljudi ili cijeli ljudi.

Još jednim primjerom osvijetlit ćemo upotrebu navedenih triju riječi. Neki gazda ima veću konobu i radnika koji u njoj posluje. Gospodar pita radnika: »Jesu li sve bačve u konobi? Jesu li čitave? Jesu li cijele?« Radnik odmah shvaća pitanja i odgovara: »Jesu, gospodaru, sve su bačve u konobi, ali nijesu ni čitave, ni cijele.« Naimе neke su napukle, a nekima manjkaju bilo obruči, bilo dužice. Ili može odgovoriti: »Niti su sve, niti čitave, ali one koje jesu, cijele su.«

Ne znam da li sam pravilno postavio i obradio temu. Nisam filolog, pa se i ne namećem, a bit će mi drago ako još neki bolje osvijetli i pravilnije postavi rješenje.

Nikola Španjol

DR INŽ. KONSTANTIN PETROVIĆ:
UPROŠĆAVANJE LATINICE, PREDLOG,
IZDANJE AUTORA, SUBOTICA 1963.

Zbog svoje jednostavnosti, mirnog i harmoničnog sklopa linijâ latinica je jedno od najljepših, najsavršenijih i najfunkcionalnijih pisama koja su ljudi ikad stvorili. Počevši od prvog stoljeća naše ere, kada je i dobila konačne oblike, ona ni do danas nije promijenila svoje osnovne karakteristike. Samo se prilagođavala specijalnim potrebama pojedinih jezika, i to tako da su

njezina slova ili dobivala takozvane dijakritičke znakove (tačke, zarez, linije, kape, lukove i sl.) koji su onda mijenjali njihova značenja ili su se pak udvajanjem pretvarala u nove znakove. Tako je i hrvatska latinica zadržala osnovne oblike nekadašnje rimske latinice, ali je za potrebe hrvatsko-srpskog jezika poprimila neke specijalne osobine. Danas ona ima 22 osnovna (nepromijenjena) znaka: Aa, Bb, Cc, Dd, Ee, Ff, Gg, Hh, Ii, Jj, Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, Pp, Rr, Ss, Tt, Uu, Vv, Zz — pet znakova s dijakritičkim znakovima: Čč, Ćć, Žž, Šš, Đđ — i tri kombinirana znaka Đždž, Njnj, Llj.

Ali stanje u hrvatskoj abecedi nije od uvijek bilo ovakvo. Do pojave *Kratke osnove horvatsko-slavenskog pravopisanja* (1830) u hrvatskoj je latiničkoj grafiji vladao pravi kaos. Koliko je bilo pisaca, toliko je bilo i načina pisanja. Osim *a, b, d, l, o* i *p*, sva su ostala slova imala po nekoliko znakova. Kao primjer može nam poslužiti glas *ć* koji je imao čak 22 znaka (*cch, cchi, ch, chi, chj, chy, ck, cki, cs, csi, cf, cfi, k, ki, ky, tck, tchi, tchj, tchy, tj, tky, ty*). *Šime Budinić* već 1583. god. u svom prijevodu Kanizijeva katekizma (*Suma nauka kristianskoga*) pokušava srediti kaotično stanje u latiničkoj grafiji uvođenjem slova s dijakritičkim znakovima (*č, ž, š*). No njegov je pokušaj ostao bez odjeka. Sto godina kasnije sličnog se posla prihvatio *Pavao Ritter Vitezović*. On u predgovorima svojih djela (*Kronika, Priručnik, Plorantis Croatiae saecula duo*) govori o potrebi reformiranja latiničkog pravopisa. Zastupajući načelo »Svaki glas treba da ima samo jedan znak«, i on predlaže nova slova s dijakritičkim znakovima: *ç* (za *ć*), *č'* (za *č*), *l'* (za *lj*), *ñ* (za *nj*), *z* (za *ž*). Ali ni njegova koncepcija nije naišla na razumijevanje. Tek *lj*), *ñ* (za *nj*), *ž* (za *ž*). Ali ni njegova kon-1830. god. *Ljudevitu Gaju* polazi za rukom da svojom reformom zainteresira širu kulturnu javnost. Od predloženih slova s dijakritičkim znakovima (*č, ž, š, l', ñ, đ, g*) usvojena su samo slova *č, ž, š*. Šest godina poslije Gajeve knjižice profesor hrvatskog jezika na zagrebačkoj Akademiji, zaslužni

Ujekoslav Babukić uvodi u svoju *Osnovu slovnice slavjanske narječja ilirskoga* kombinirana slova *lj* i *nj*. Đuro Daničić u *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* unosi *ñ* (za *nj*), *l* (za *lj*), *đ* (za *dž*) i *đ*. U upotrebi je ostalo samo *đ*, dok su ostala slova zadržana samo u Akademijinim izdanjima. A 1963. god. dr inž. Konstantin Petrović u brošurici *Uprošćavanje latinice* predlaže grafijsku reformu jednog slova s dijakritičkim znakom (*đ*) i triju kombiniranih slova (*lj*, *nj* i *dž*). I to zbog toga što, po njegovu mišljenju, sadašnje pisanje spomenutih slova ne zadovoljava jer unosi nepotrebnu zbrku u grafijski sistem latinice. Osim toga, sadašnji način obilježavanja narušava fonetski pravopisni princip. Go-

voreći, naime, o fonetskom pravopisnom principu, konstatira da je taj princip dosljedno proveden samo u ćirilici, dok je u latinici proveden samo djelomično jer se »primenjuju i slova sa po dva znaka za jedan glas: *lj*, *nj* i *dž*, koja čine 10% sviju slova latinice«. ¹ On kaže dalje da je moguće postići jedinstven sistem pisanja glasova u hrvatskosrpskom jeziku samo onda »ako se poštuje puni fonetski pravopis kako u ćirilici tako isto i u latinici«. A budući da sadašnji grafijski sistem hrvatske latinice takvo jedinstvo onemogućava, autor spomenute brošurice pokušava riješiti problem se nađu na kraju riječi, a na početku sliježavanja slova *lj*, *nj*, *d* i *dž*. Evo njegove reforme:

Dosadašnja dvostruka slova		Predložena nova slova			
		pisana		štampana	
mala	velika	mala	velika	mala	velika
lj	Lj	ʃ	ʃ	J	IL
nj	Nj	ɲ	ɲ	ɲ	N
đ (dij)	Đ (Dij)	ɟ	ɟ	ɟ	ID
dž	Dž	ɟ	ɟ	ɟ	ɟ

Je li moguće složiti se s autorovom tvrdnjom da je fonetski princip u ćirilici proveden dosljedno, a u latinici samo djelomično? Slažemo se s time da je fonetski princip u latinici proveden samo djelomično. A zar je on u ćirilici proveden doista dosljedno? Možemo li reći da se pri izgovoru suglasničkih skupova *ts* i *ds* u riječima *hrvatski* i *gradski* osjeća artikulacija svakog elementa zasebno? Zar riječi *postdiplomski*, *Vašington*, *Habsburgovac*, *Zabrdca*, *Kadžičev* (za razliku od *Kačićev*) doista izgovaramo onako kako su napisa-

ne? Što biva sa zvučnim suglasnicima kad se nađu na kraju riječi, a na početku slijedeće riječi stoji bezvučni suglasnik (*pred kućom*, *nad krovom*, *kukuruz skupi na hrpu*)? Govorimo li *Kad ćeš doći?* ili *Kačeš doći?*, *Pisat ću ti* ili *Pisaću ti*, *azbestni* ili *azbesni*, *protestni* ili *protesni?* Itd., itd.

¹ S obzirom na broj slova koliko ih ima u hrvatskoj abecedi, taj je postotak pravilan, ali je njihova zajednička frekvencija u sklopu cjelokupnog glasovnog sistema hrvatskosrpskog jezika znatno slabija — 1,54%.

No čini se da inž. Petrović smatra najvećim argumentom koji govori u prilog potrebe reformiranja spomenutih slova upravo dvostruki izgovor kombiniranih znakova *dž* i *nj*. (Problem dvostrukog izgovora znaka *lj* ne postoji.) Što se tiče glasa *dž*, problem možda i postoji. Po mišljenju nekih jezičnih stručnjaka, drugačiji je izgovor glasa *dž* u *hodža*, drugačiji u *nadživjeti*. No zar stvarno u riječi *nadživjeti* osjećamo posve samostalnu artikulaciju i jednog i drugog elementa glasa *dž*? Nemamo li možda u riječi *predživot* slučaj sličan onome u vezi s izgovorom glasovnih skupova *ts* i *ds* u riječima *hrvatski* i *gradski*? Ako već postoji razlika u izgovoru glasa *dž* u *hodža* i *nadživjeti*, a ja sam sklon vjerovanju da ne postoji, u vezi s jednostrukim izgovorom glasa *nj* u primjerima kao što su *sklanjati* i *injekcija* sumnje ne bi smjelo biti. Artikulacija glasa *nj* u stranim riječima (*injekcija*, *konjunkcija*) danas se već posve izjednačila s artikulacijom glasa *nj* u našim riječima. Rijetko će tko danas riječ *injekcija* izgovoriti tako da glas *nj* rastavi na njegove sastavne elemente, dakle *in'jekcija*. Prema tome, »dvostruki« izgovor glasa *dž* i *nj* ne predstavlja gotovo nikakav problem. Uostalom, da su spomenuti glasovi činili neke naročite teškoće, zar se ne bi već davno našlo neko drugo rješenje?

Dobro bi bilo kad bi se sprovelo pojednostavnjenje grafijskog sistema slova *nj*, *lj*, *đ* i *dž*. Međutim, teško bi bilo ostvariti Petrovićevu koncepciju i kad bi ona pružala prihvatljivo rješenje. (Ostvarivanje njegova prijedloga iziskivalo bi goleme teškoće.) Ali ne samo da njegova koncepcija ne pridonosi pojednostavnjenju grafijskog sistema latinice nego ga, dapače, još više komplicira. Sadašnji način pisanja ne razlikuje se mnogo u pisanim i u štampanim slovima. Inž. Petrović, međutim, predlaže drugačije rješenje za pisana, a drugačije za štampana slova. Osim toga, njegovo rješenje za pisana slova odudara od ustaljenog latiničkog duktusa, ono više odgovara duktusu gotičke frakture.

Možemo li prihvatiti njegovu tvrdnju da će reformirani način pisanja »spornih« slo-

va u mnogome olakšati učenicima osnovnih škola svladavanje latinice? Kad bi se prihvatila Petrovićeva koncepcija, učenici (i ne samo učenici) morali bi i te kako paziti da donju zaobljenu liniju slova *D* ne produže toliko da od njega naprave slovo *Đ*. A kako bi bilo tek onima koji se bave kaligrafijom? Želeći, naime, da uljepšaju pojedina slova, kaligrafi pribjegavaju različitim postupcima, između ostalog i postupku udvostručivanja okomitih linija štampanih slova. Odsada bi im, naravno, to bilo onemogućeno jer bi udvostručivanjem okomitih linija slova *LND* mogli promijeniti njihova značenja. A bismo li doista tim udvostručivanjem okomitih linija pomogli štamparijama? Kako vidimo, rješenje ni s praktične strane nije zadovoljavajuće.

Estetskom izgledu slova mogli bi se također dati ozbiljniji prigovori.

Prema svemu rečenome prijedlog inž. K. Petrovića nije ni koristan ni prihvatljiv.

Josip Silić

JOŠ O VOZARU

U vezi s napisom M. Šipke »Vozar i vozač«, objavljenom u »Jeziku«, br. 2 za godište 1962/63, rekao bih dvije napomene.

Prvo, oblik *vôzâr* ne označuje uvijek samo onoga koji upravlja zaprežnim vozilom, već i motornim. U beogradskim trolejbusima, npr., kao i u drugim vozilima što ih proizvodi tvornica »Goša« u Smederevskoj Palanci, piše: »Zabranjen razgovor s vozarom.« Jasno je da se to odnosi na vozara (vozača) tog, motornog vozila, a ne na onoga koji upravlja nekim zaprežnim vozilom (koji se obično naziva kočijaš).

Drugo, u Bosni se oblik »vozar« čuje i s kratkim silaznim akcentom: *vôzâr*, u značenju: đak koji ne stanuje u mjestu gdje mu se nalazi škola, već svakog radnog dana, tj. redovno putuje (dolazi i vraća se) vozom. Ovo se odnosi i na one đake putnike koji dolaze i odlaze autobusom, a njihov broj nije mali.

Rade Zorić